

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De nieuwe leerder : trendsettende leerbiografieën in een kennissamenleving

Diepstraten, I.

Citation

Diepstraten, I. (2006, April 6). *De nieuwe leerder : trendsettende leerbiografieën in een kennissamenleving*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4364>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4364>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE NIEUWE LEERDER

Trendsettende leerbiografieën in een kennissamenleving

F&N EIGEN BEHEER

Dit proefschrift is financieel mogelijk gemaakt door Fontys Hogescholen, Fontys lectoraat Het Nieuwe Leren en Fontys Pabo Tilburg.

Ontwerp omslag: Marijn van Vilsteren

Vormgeving en productie: Fred Zurel, F&N Boekservice/Eigen Beheer

© Copyright by Isabelle Diepstraten, 2006

ISBN 10: 907383867 3

ISBN 13: 978907383867 3

No part of this work may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or any information storage and retrieval system, without permission from the copyright owner.

DE NIEUWE LEERDER

Trendsettende leerbiografieën in een kennissamenleving

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de Rector Magnificus Dr. D. D. Breimer,
hoogleraar in de faculteit der Wiskunde en
Natuurwetenschappen en die der Geneeskunde,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op donderdag 6 april 2006
klokke 16.15 uur

door

Elisabeth Margretha Maria Diepstraten

geboren te Dordrecht
op 14 november 1967

Promotor:
Prof. Dr. M. du Bois-Reymond, Universiteit Leiden

Referent:
Prof. Dr. S. Waslander, Rijksuniversiteit Groningen

Overige leden van de promotiecommissie:
Prof. Dr. J. van Hoof, Universiteit Leiden
Prof. Dr. P. Vedder, Universiteit Leiden
Prof. Dr. P. Ester, Universiteit van Tilburg
Dr. W. Reynaert, Fontys Hogescholen

INHOUD

VOORWOORD	ix
1 PROBLEEMSCHETS	1
1.1 Aanleiding voor de studie	1
1.2 Achtergrond van de studie	1
1.3 Doel en relevantie van de studie	3
1.4 Vraagstellingen en opzet van de studie	5
2 ONTWIKKELING VAN HET CONCEPTUEEL KADER	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Laat-moderniteit als gemeenschappelijk referentiekader	8
2.3 Discours over onderwijsvernieuwing: leren in een kennissamenleving	12
2.3.1 Kenmerken van het huidige onderwijsvernieuwingsdiscours	12
2.3.2 Nieuwe eisen aan kennis en onderwijs	14
2.3.3 Nieuwe opvattingen over individuele leerprocessen	20
2.3.4 Concepten en verwachtingen: ideaaltype laat-moderne leerder	25
2.4 Sociologisch discours over jeugd en levenslopen: individualisering	27
2.4.1 Kenmerken van het jeugd- en levensloopsociologisch discours	28
2.4.2 Ambivalente betekenis van leren binnen het transitierégime	31
2.4.3 Toegenomen betekenis van leren in het jeugddomein	33
2.4.4 Leren en veranderende intergenerationele verhoudingen	35
2.4.5 Leren als het opdoen van biografische competenties	36
2.4.6 Het belang van agency en structure	39
2.4.7 Daadwerkelijke biografieën	42
2.4.8 Concepten en verwachtingen: ideaaltype biografische zelfbepaler	44
2.5 Sociologisch discours over het generatie-concept	46
2.6 Conclusie	50
3 AANPAK VAN HET EMPIRISCH ONDERZOEK	55
3.1 Inleiding	55
3.2 Type onderzoek en onderzoeksvragen	55
3.3 Methode voor dataverzameling	58
3.4 Het verloop van de interviews	66
3.5 Methode voor data-analyse	72
3.6 Kwaliteit van het onderzoek	82
3.7 Conclusie	84

4	ANALYSE VAN TRENDSETTENDE LEERBIOGRAFIEËN	89
4.1	Inleiding	89
4.2	Introductie van de respondenten en hun context	91
	4.2.1 Een eerste indruk	91
	4.2.2 Historisch-maatschappelijke context	94
	4.2.3 Sociale en lokale structurering	98
	4.2.4 Terugblik	103
4.3	Kenmerken van de leertrajecten	103
	4.3.1 Schoolse leertrajecten	104
	4.3.2 Leertrajecten in georganiseerde en ongeorganiseerde vrije tijd	105
	4.3.3 Werktrajecten	110
	4.3.4 Netwerkontwikkeling	112
	4.3.5 Terugblik	115
4.4	Beleving van leren	116
	4.4.1 School- en studieoriëntatie	116
	4.4.2 Beleving van leergedrag	123
	4.4.3 Beleving van leeruitkomsten en definiëring van leerkapitaal	126
	4.4.4 Beleving van de functie van netwerken	129
	4.4.5 Terugblik	138
4.5	Biografische oriëntaties	138
	4.5.1 Betekenis van leren	139
	4.5.2 Betekenis van werk en vrije tijd	140
	4.5.3 Betekenis van toekomst en levensfasen	146
	4.5.4 Evaluatie van de eigen biografie	150
	4.5.5 Terugblik	153
4.6	Typering van persoonlijke competenties	153
	4.6.1 Zelfconcept	153
	4.6.2 Coping	155
	4.6.3 Terugblik	159
5	CONCLUSIES EN REFLECTIE	161
5.1	Inleiding	161
5.2	Centrale bevindingen en theoretische duiding	161
5.3	Antwoord op de probleemstelling: gunstige constellaties en sleutelfactoren	170
5.4	De contrast cases	176
5.5	Reflectie op theoretische betekenis en methodologie	178
5.6	Slotbeschouwing	185

LITERATUUR	189
APPENDIX 1: Topic-lijst interviews	201
APPENDIX 2: Fragment van een gecodeerd transcript	205
APPENDIX 3: Fragment van een indicatorenprofiel	206
APPENDIX 4: Fragmenten uit het procesverslag	207
APPENDIX 5: Levensloopschetsen van de respondenten	211
APPENDIX 6: Schematisch overzicht onderzoeksbevindingen	225
SUMMARY: THE NEW LEARNER	235
CURRICULUM VITAE	247

VOORWOORD

In dit boek komen nieuwe leerders ofwel jong-volwassenen met trendsettende leerbiografieën aan het woord. Hun manier van leren en leven lijkt een belichaming van verhalen die onder andere in het huidige onderwijs- en jeugdonderzoek verteld worden. Onderwijsvernieuwers verkondigen dat leerprocessen van nieuwe generaties er heel anders uit gaan zien. Jeugdsociologen benadrukken vooral veranderingen in levenslopen. Volgens beide groepen zijn deze veranderingen noodzakelijk in de overgang naar een nieuw soort maatschappij: een geïndividualiseerde kennissamenleving waarin het cruciaal wordt om zelfgestuurd en levenslang te leren op allerlei levensdomeinen en om de levensloop naar eigen inzicht vorm te geven door flexibel in te spelen op kansen in de omgeving. Leren en leven zijn in zo'n samenleving onlosmakelijk verbonden.

Het doel van deze studie is de theoretische verhalen over leren en levenslopen met elkaar te verbinden en te onderzoeken. Dit doe ik door leerbiografieën van nieuwe leerders in kaart te brengen die deze verhalen concreet kunnen maken. Ik ga na wat sleutelfactoren in en contexten voor dergelijke trendsettende leerbiografieën zijn.

Door deze studie heb ik ook mijn leerbiografie met een schat aan nieuwe ervaringen kunnen verrijken en in onvermoede richtingen kunnen ontwikkelen. Dat is alleen mogelijk geweest door de vele verschillende soorten informatie en steun die ik van zoveel diverse mensen heb gekregen. Heel veel dank aan allen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit proefschrift.

Dit geldt ook voor de vele mensen bij Fontys Hogescholen die ik hier niet allemaal in persoon kan bedanken. Ik zeg Fontys in het algemeen dank voor de welwillende en ruime facilitering van deze dissertatie. Hans van Aalst, ik heb veel aan jouw inhoudelijke en persoonlijke inspiratie en steun te danken. Jij hebt steeds het belang van dit onderzoek uit weten te leggen en ook in mijn motivatie en ontwikkeling een belangrijke rol gespeeld. Ad van Steensel, ik heb je te weinig gezegd hoe dankbaar ik ben dat je mij ondersteunde om mijn eigen weg te zoeken. Edith van Montfort, het is geweldig dat jij dit voortzette en je weet hoe belangrijk jij bent geweest in mijn professionele en persoonlijk leven. Collega's van de pabo en de lerarenopleiding maatschappijleer, de kenniskring, het netwerk kwaliteitszorg, de afdeling onderwijs en het TOP-programma: ik heb veel waardering voor jullie inspiratie en deskundigheid waar ik mij de afgelopen jaren in onder heb mogen dompelen.

Paul Dekker, Ton Wilthagen en Jan Steyaert, het was zeer plezierig en leerzaam met jullie mijn ideeën te bediscussiëren tijdens de start van dit project. Tomohiko Asano, Tetsuo and Nobuko Mizukami, Kenichi Kawazaki, domo arigato gozaimasu for arranging an inspiring environment in which I could finish my dissertation. Paranimfen Hans van Tartwijk en Arno van Raak, ik heb al jaren onbeschrijfelijk veel aan jullie gehad. Hopelijk kan ik ook in de toekomst blijven genieten van jullie gave om diepzinnige gesprekken te combineren met realiteitszin en plezier.

Dit project had nooit tot stand kunnen komen zonder de mensen die met zoveel openheid en betrokkenheid hun levensverhaal aan mij wilden vertellen. Helaas kan ik jullie om privacy redenen niet bij eigen naam noemen om jullie te eren. Jullie moeten ieder afzon-

derlijk weten, dat je niet alleen het hart van mijn onderzoek vormt, maar ook in mijn leerbiografie voor dierbare momenten en cruciale impulsen hebt gezorgd. Om dat te benadrukken heb ik je een naam gegeven van een persoon die in mijn leerbiografie een belangrijke rol speelt: Carla, John, Petri, Karel, Karin, Henk, Edith, Ester, Hans, Lies, Joris, Charl, Mari of Piet. Al deze mensen, ik hoop dat ik zo kan uitdrukken hoeveel jullie voor mij betekend hebben.

Dat laatste geldt natuurlijk ook voor mijn familie. Mam en Johan in het bijzonder, ontroerend en geweldig hoe jullie altijd onmiddellijk klaar stonden om me weer met beide benen op de grond te zetten en voor de broodnodige ontspanning wisten te zorgen. En tot slot natuurlijk Henk die ik hier niet wil bedanken als de gebruikelijke levenspartner die zoveel geduld heeft getoond tijdens de vele uren die hij zonder mij moest doorbrengen, niet wetend wat ik toch allemaal achter de computer uitspookte. Hiermee zou ik hem onrecht doen, omdat hij mij op alle mogelijke manieren bijgestaan heeft in het hele traject. Henk, dáárom kan ik je nooit genoeg waardering geven en ben je voor mij de ultieme soulmate. In de dagen dat ik de wanhoop nabij was, heb ik je vervloekt als degene die mij overtuigde een dissertatie-onderzoek aan te gaan. Wetend dat je gelijk had, dat ik deze uitdaging niet mocht missen. Ontelbaar zijn gelukkig de uren dat we geïnspireerd werden door het onderzoek. Ik hoop dan ook dat de voltooiing van dit boek géén verandering in dat opzicht betekent, maar juist nog meer ruimte schept om onze inspiratie verder vorm te geven.

Isabelle Diepstraten
Tokio, 2005